

Zbigniew Kobyliński i Dariusz Wach

Sprawozdanie z badań wykopaliskowych grodzisk prowadzonych w sezonie 2013 na terenie woj. warmińsko–mazurskiego

W terminie od 7 lipca do 28 września 2013 zespół pracowników IAE PAN kierowany przez prof. dr hab. Zbigniewa Kobylińskiego, w ramach projektu „Katalog grodzisk Warmi i Mazur” realizowanego we współpracy z Uniwersytetem Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, przeprowadził na terenie woj. warmińsko–mazurskiego badania wykopaliskowe na 4 stanowiskach. Były to grodziska oraz potencjalne grodziska w Karolewie (gm. Susz), Łodygowie (gm. Kisielice), Janikach Wielkich (gm. Zalewo) i Wenecji (gm. Morąg).

Celem wykopalisk było rozpoznanie charakteru wymienionych stanowisk, które w większości uważane były dotąd za grodziska, określenie ich potencjalnych funkcji oraz pozyskanie materiału zabytkowego, który umożliwiłby ich datowanie.

Karolewo

woj. warmińsko-mazurskie, pow. iławski, gmina Susz

Prace na stanowisku w Karolewie prowadzone były w okresie od 08.07.2013 r. do 24.07 oraz .

W badania zaangażowani byli pracownicy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pracami kierował prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński. W skład ekipy wchodził także: mgr Magdalena Rutyna z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz studenci tej uczelni a także Dariusz Wach z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

W trakcie prac wykopaliskowych otworzono pięć wykopów o łącznej powierzchni 87 m² w taki sposób by (przy krótkim czasie trwania badań) rozpoznać charakterystyczne i uznane za istotne obszary potencjalnego grodziska.

Wykop 1. Miał 16,5 m długości i 2 m szerokości. Dłuższą osią zorientowany był po linii północ-południe. Założony został w południowo-wschodniej części „grodziska” w taki sposób, by przecinał cały wał oraz potencjalną fosę zewnętrzną oraz zagłębienie przywałowe wewnętrzne. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych

konstrukcji wału wraz oraz nawarstwień na obszarze bezpośrednio do wału przylegającym od strony „majdanu”. W obrębie otworzonego wykopu rozpoznano strukturę nawarstwień wału (osiągającego w tym miejscu wysokość do 1,7 m) oraz nawarstwienia znajdujące się wewnątrz wspomnianej fosy zewnętrznej (nr jedn. stratygraficznej 54) w „południowej” części wykopu oraz zagłębienia przywałowego wewnętrznego (45) w jego części „północnej”. Głębokość fosy zewnętrznej dochodziła do 1,4 m, wewnętrznej zaś do 1,1 m).

Zarówno przebadane nawarstwienia wału jak też obu wspomnianych zagłębień miały charakter piaszczysty przy czym w przypadku wału warstwy w nim znalezione były bardzo homogeniczne, jasne, natomiast w przypadku obu „fos” ich wypełniska były ciemne, z silnie widocznymi elementami działania procesów glebotwórczych. W obrębie wału nie znaleziono żadnych śladów konstrukcji kamiennej bądź spalonych konstrukcji drewnianych natomiast na głębokości około 0,7 m zaobserwowano dość jednorodną, grubą na (średnio) 5-10 cm warstwę szarawej, piaszczystej, sprawiającej wrażenie częściowo humusowanej ziemi (82). Warstwa ta zachowująca tylko lekko pochyły (ku S stokowi wału) charakter mogła być zarówno śladem humusu pierwotnego z poziomu którego usypano wał jak też (mniej prawdopodobne) śladem humusowanej warstwy gałęzi, ułożonych tam jako jego podstawa. Poniżej tej warstwy znajdowały się całcowe z wyglądu, piaszczyste nawarstwienia (o miąższości około 0,7-1 m) oddzielające ją od kolejnej, horyzontalnie się układającej warstwy szarej ziemi (88). Warstwa ta jest prawdopodobnie (opinia geomorfologa) pozostałością paleogleby nie mającej związku z działalnością człowieka. W obrębie wykopu znaleziono jedynie kilka fragmentów obrabianych krzemieni (w tym dwa wiórki), które usytuowane były w obszarze wewnętrznego stoku wału, w piaszczystych nawarstwień jego podstawy i których raczej nie należy wiązać z samym badanym obiektem.

Wykopy 2 i 3 usytuowano w jednej linii z linią osi wykopu 1, w taki sposób by maksymalnie daleko „zejść” w niżej położony w kierunku ”północnym” obszar ewentualnego majdanu.

Wykop 2. Miał 5 m długości i 2 m szerokości. Dłuższą osią zorientowany był po linii „północ-południe”. Bezpośrednio pod warstwą humusu leśnego (16) znajdował się piaszczysty, „pomarańczowo-brązowy” calec (18A).

W obrębie wykopu nie znaleziono żadnych zabytków.

Wykop 3 założono 40 m na „N” od „północnej” krawędzi wykopu 2. Miał 5 m długości i 2 m szerokości. Jego dłuższa oś zorientowana była po linii „północ-południe”. W

wykopie tym zaobserwowano podobny układ nawarstwień jak w wykopie 2 i podobnie jak tam, nie znaleziono żadnych zabytków.

Wykop 4 założony został 55 m „zachód” od wykopu 1, w południowo-zachodniej części badanego „grodziska” w taki sposób, że przecinał wewnętrzną, dodatkową (mniejszą) linię wału odchodzącą od wału głównego ku „majdanowi”. Wykop usytuowano w taki sposób, że przecinał całą konstrukcję wału. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych konstrukcji wału wraz z częścią wewnętrznego obszaru bezpośrednio do niego przylegającego. Otworzono obszar o wymiarach (14 x 2m). Miąższość warstw archeologicznych w obrębie wykopu w wewnętrznym zagłębieniu przywałowym (46) we „wschodniej” części wykopu dochodziła do 1m, w nasypie wału do 1,2 m, w fosie (49) zewnętrznej zaś do 1,2 m. Podobnie jak w przypadku wykopu 1 także i tu znalezione nawarstwienia miały piaszczysty charakter a jedynie w obu wspomnianych zagłębieniach po obu stronach wału ich zasypiska wykazywały silny stopień humusowania. W obrębie wykopu 4 znaleziono jedynie kilka krzemieni ze śladami obrabiania.

Wykop 5, o wymiarach 4x1,5 m, otworzono w północnej części grodziska, 77 m na północny-wschód od wykopu 4. Wykop ten miał charakter sondażowy (wyznaczony został w obrębie zastanego już w tym miejscu dużego wkopu tak by odsłonić i zadokumentować jego profile. Pod warstwą humusu leśnego znajdowały się piaszczyste, sypkie, warstwy (127, 128, 129, 131-135). Omówiony układ stratygraficzny spoczywał na piaszczystym, sypkim, jednorodnym calcu (130). W obrębie wykopu nie znaleziono żadnych zabytków.

Łącznie w trakcie eksploracji stanowiska w Karolewie wyróżniono 137 jednostek stratygraficznych. Znaleziono: siedem krzemieni, dwa wiórki krzemienne oraz nowożytny przedmiot żelazny. Pobrano również cztery próby węgla drzewnego oraz cztery próby drewna.

Podsumowanie

Brak jakiegokolwiek materiału ceramicznego jak też brak śladów konstrukcji kamiennych bądź spalonych konstrukcji drewnianych we wnętrzu wałów nasuwa wniosek, że badane potencjalne „grodzisko” to prawdopodobnie pochodzi z czasów potopu szwedzkiego lub czasów napoleońskich i jest pozostałością jakiegoś rodzaju obwałowanego częściowo obozu.

Łodygowo st. 1 (Wyspa Kurhanów) pow. Susz , gmina Kisielice

Badania archeologiczne na grodzisku w Łodygowie prowadzone były w terminie od 24.07.2013 r. do 9.08.2013 r. oraz od 07.09.2013r. do 18.09.2013r. W badania zaangażowani byli pracownicy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz pracownicy i studenci Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie.

Badane grodzisko położone jest na wyspie na obszarze dawnego jeziora (obecnie jest to obszar rozległych stawów hodowlanych) usytuowanego na północ od miejscowości Łodygowo oraz północny-zachód od miejscowości Kisielice. Samo grodzisko ma bardzo wyraźną własną formę terenową w postaci stożka o ściętym wierzchołku. W przybliżeniu koliste w planie ma 60 -70 m średnicy i w całości porośnięte było gęstą roślinnością (krzakami i drzewami). Ponieważ zarówno od strony wschodniej jak i południowej rozpoznano podczas wcześniejszych badań podwodnych istnienie reliktyw (resztki słupów) dwóch pomostów prowadzących z wyspy we wspomnianych kierunkach zadaniem badawczym stało się sprawdzenie możliwie miarodajnego obszaru grodziska, tak by rozpoznać jego ewentualną funkcję i chronologię.

W trakcie prac wykopaliskowych otworzono jeden wykop o wymiarach 2x19m, który wytyczono na osi W-E we wschodniej części wyspy, obejmując obszar od krawędzi grodziska do centrum majdanu. Wykop przeciął szczyt wału, jego wewnętrzną część oraz część majdanu grodziska. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych konstrukcji wału wraz z możliwymi śladami osadniczymi znajdującymi się na terenie majdanu.

Podczas badań łącznie wyróżniono 33 jednostki statygraficzne. Warstwy odkryte tuż pod powierzchnią gruntu zawierały niewielkie fragmenty polepy (1 oraz 3) oraz jasnej zaprawy (warstwa nasypu wału nr 2, odkryta w części E wału), które związane były z konstrukcją wału. Poniżej wymienionych warstw, na całej długości wykopu pojawiła się warstwa luźnego bruku (4), ułożonego z małych (5cm) i większych (10-25cm) kamieni. W środkowej części wykopu, odsłonięto owalny depozyt fragmentów polepy (5), otoczonych skupiskiem kamieni (6), określonym jako ślad po palenisku. Poniżej wspomnianej warstwy bruku znaleziono ciemną, piaszczystą warstwę (7), zawierającą liczne fragmenty ceramiki, polepy oraz fragmenty rozłożonego drewna. Warstwa ta pojawiła się na całej długości wykopu i najpewniej jest kolejną nawarstwieniem zagłębienia przywałowego. We wschodniej

części wykopu, w obrębie warstwy 7 znajdowało się skupisko kamieni (12), najprawdopodobniej związane z kamieniami wspomnianego bruku. Poniżej warstwy 7, w zachodniej części wykopu, wystąpiła lekko zbitya ziemia o ciemnej barwie (8) zaś w środkowej ciemna ziemia (28) z żółtymi, gliniastymi przebarwieniami. W obrębie warstwy 8 znaleziono duże ilości fragmentów ceramiki oraz zabytków wydzielonych a także skupisko kamieni (11), które prawdopodobnie również związane było brukiem kamiennym 4. W zachodniej części wykopu, poniżej warstwy 8 znaleziono warstwę 10, leżącą bezpośrednio nad warstwą calca (13). W środkowej części wykopu, po zdjęciu warstwy wypełniska (7) zagłębienia przywałowego, odkryto warstwę zbitego piasku z drobinami polepy oraz węglami drzewnymi (14), zalegającą nad wspomnianą wcześniej warstwą nr 28. W stropie tej ostatniej, w centralnej części wykopu, rozpoznano ślady prostokątnego obiektu (17) wraz z wypełniskami (18, 19, 20), którego część wykraczała poza południową ścianę wykopu. W stropie warstwy nr 28, znaleziono także dwa owalne obiekty (23, 25) zdefiniowane jako dolki postłupowe. W stropie calca (33), którym na obszarze niemal całego wykopu ukazała się warstwa twardej gliny z licznymi wytrąceniami wapiennymi, we wschodniej części wykopu znalezione zostały dwa owalne obiekty (29 i 31) wraz z wypełniskami (30 i 32).

Łącznie trakcie wykopalisk odkryto 1848 fragmentów ceramiki (których najwięcej znaleziono warstwach najmłodszych), 924 fragmentów kości zwierzęcych, 59 zabytków wydzielonych (w tym 56 przedmioty żelazne i 3 przęsliki) oraz pobrano 30 prób węgla i polepy.

Znalezione zabytki metalowe oraz fragmenty ceramiki, pozwalają badane grodzisko na okres wczesnośredniowieczny (XI- XIII w.). Funkcja samego grodziska pozostaje kwestią otwartą jakkolwiek pozostałości wałów sugerują jego charakter obronny. Zachowane pod wodą ślady pomostów być może nie mają charakteru jednoczasowego lecz jedynie wskazują na zmianę miejsca przeprawy. Odpowiedzi na to pytanie dać może badanie dendrochronologiczne wspomnianych pali.

Janiki Wielkie

woj. warmińsko-mazurskie, pow. iławski, gmina Zalewo

Badania archeologiczne na „grodzisku” w Janikach Wielkich prowadzone były na podstawie w terminie od 08.07.2012 r. do 08.08.2012 r. W badania zaangażowani byli pracownicy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pracami kierował prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński. W skład ekipy wchodziłi

także: mgr Magdalena Rutyna z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz studenci tej uczelni a także Dariusz Wach z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

Badane stanowisko znajduje się ok. 1 km na północny-wschód od miejscowości Janiki Wielkie, przy północnym brzegu jeziora Młynek. Grodzisko o wymiarach 100 x 65 m wyniesione jest ponad poziom jeziora o ok. 25 m. Od strony jeziora ma opadające stromo stoki. Majdan grodziska (o pow. ok. 60 arów) otoczony jest dwumetrowym wałem.

W trakcie prac wykopaliskowych otworzono dwa wykopy o łącznej powierzchni 50 m².

Wykop 1 usytuowano w północnej części grodziska. Miał on 20 m długości i 2 m szerokości. Dłuższą osią zorientowany był po linii północ-południe. Przecinał wewnętrzną część i szczyt wału grodziska. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych konstrukcji wału wraz z częścią wewnętrznego obszaru bezpośrednio do wału przylegającego. Pod warstwą humusu leśnego na szczycie wału na stropie jasnej, jałowej, piaszczysto-ilastej warstwy (30) leżały luźne kamienie (3). Na południe od szczytu wału (poniżej warstwy 30) znajdowała się warstwa rumoszu ziemno-polepowego (24). Pod nią z kolei, na szczycie i na stoku wału, spoczywała przepalona na pomarańczowo-różowo polepa (23). Omówiony układ stratygraficzny zalegał na piaszczysto-ilastej, drobnoziarnistej warstwie (38). Na jej stropie, na szczycie wału i przy profilu zachodnim, znajdowały się spalone bierwiona (prawdopodobnie pozostałości ramion konstrukcji drewnianej). Na majdanie przy południowym profilu wykopu odkryto dwa obiekty (13 i 21). W wypełniku 20 obiektu 21 znaleziono jeden fragment ceramiki. W obrębie wykopu 1 rozpoznano strukturę nawarstwień wału dochodzącą do 1,90 m, z kolei w obrębie majdanu do 70 cm.

Wykop 2 (o wymiarach 5 m długości i 2 m szerokości, dłuższą osią zorientowany w kierunku północ-południe) założono 6 m na N od północnej krawędzi wykopu 1, po zewnętrznej, północnej stronie wału, bezpośrednio u jego podnóża tak by rozpoznać znajdujące się tam pozostałości fosy. W dolnej partii stoku wewnętrznego zewnętrznego wału oraz ponad zagłębieniem fosy, pod warstwą humusu leśnego, znajdowała się zbita, jednorodna ziemia (7). Pod nią na stropie gliniastej, niejednorodnej ziemi (15), w fosie (16), spoczywał rząd trzech dużych (i kilku małych) kamieni (11). Poniżej zalegała gliniasta ziemia z licznymi węgielkami, w której stropie przy ścianie zachodniej wykopu tkwił duży kamień. Kolejne wypełniska fosy (50, 34 i 66) stanowiły bardzo twarde gliny. Na szczycie wału i na stoku południowym wału zewnętrznego, pod warstwą humusu leśnego, znajdowała się ilasto-piaszczysta, twarda ziemia (5). Pod opisanymi nawarstwieniami zlegała twarda, zbita glina

(31). Omówiony układ stratygraficzny spoczywał na jednorodnej glinie – calcu (19).

Miażdżość warstw archeologicznych w fosie dochodziła do 1,30 m.

Łącznie wyróżniono 67 jednostek stratygraficznych. W trakcie eksploracji odkryto 63 fragmenty ceramiki. Pobrano również pięć prób sedymentów, dwie próby węgla drzewnego i jedną drewna.

Podsumowanie

Przebadane grodzisko o wybitnych walorach obronnych nosi ślady intensywnego pożaru obejmującego strefę wału (czego pozostałością jest gruba polepy z ,prawdopodobnie, glinianego płaszczu wału). Fakt, że ponad tą warstwą znalezioną warstwy wyższe świadczyłyby o fazie późniejszego funkcjonowania tego obiektu. Nieliczne znalezione fragmenty ceramiki sugerują, iż samo grodzisko pochodzić może z wczesnej epoki żelaza zaś jego faza młodsza z wczesnego średniowiecza. .

Wenecja st. 2, woj. warmińsko-mazurskie, pow. ostródzki, gmina Morąg

Badania archeologiczne na „grodzisku”/„kurhanie” w Wenecji prowadzone były na w terminie od 02.09.2013 r. do 26.09.2013 r. W badania zaangażowani byli pracownicy Instytutu Archeologii i Etnologii PAN oraz Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. Pracami kierował prof. dr hab. Zbigniew Kobyliński. W skład ekipy wchodził także: mgr Magdalena Rutyna z Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie oraz studenci tej uczelni a także Dariusz Wach z Instytutu Archeologii i Etnologii PAN.

Badane stanowisko znajduje się ok. 2 km na południowy wschód od wsi, przy północnym brzegu jeziora Bartężek. Obiekt ten ma kształt kulisty (średnica – 25, 5 m, wysokość - 3,2 m), w jego centralnej części znajduje się wgłębienie o średnicy 7 metrów i głębokości 1,7 m. Do „zachodniej” krawędzi „grodziska” / „kurhanu” przylega wał.

W trakcie prac wykopaliskowych otworzono dwa wykopy o łącznej powierzchni 73,5 m². ..

Wykop 1. Miał 21 m długości i 3 m szerokości. Dłuższą osią zorientowany był po linii północ-południe (umowne). Założony został w taki sposób, by przecinał cały „stożek” obiektu oraz teren do niego przylegający. W obrębie wykopu 1 rozpoznano strukturę nawarstwień nasypu kurhanu (o wysokości 2,3 m) oraz znajdujących się na „wschód” od niego wału i fosy. Wszystkie warstwy nasypu były piaszczyste, nie znaleziono w jego

wnętrzu żadnych śladów spalonych konstrukcji drewnianych. Płaszcz kamienny (3) leżący na wewnętrznym stoku zniszczony został prawdopodobnie przez wkop rabunkowy (7). Na zachodnim stoku pod jasnymi, sypkimi warstwami spoczywały kamienie (częściowe rozsypane), tworzące pas (31) o przebiegu „NE-SW”. Na zachód znajdowały się kolejne skupiska - rząd kamieni 36 oraz 35 tuż przy dnie wkopu rabunkowego 7. Pod wkopem 7 odkryto starszy wkop rabunkowy (58). Dolna część wschodniego stoku została częściowo zniszczona przez młodszy od kurhanu wał. Na przedłużeniu podstawy wału, pod piaszczystymi, sypkimi warstwami spoczywała cienka warstwa popiołu i spalenizny. W wypełnisku fosy (52) pod warstwą humusu leśnego znajdowały się piaszczyste, sypkie warstwy.

Wykop 2 (1,5 x 7 m) usytuowano 6 m od „południowej” krawędzi wykopu 1. Przecinał on całą konstrukcję wału. Zamiarem badawczym było rozpoznanie nawarstwień i śladów ewentualnych konstrukcji wału. Piaszczyste, sypkie warstwy tworzące nasyp wału spoczywały na przemieszanej, bardzo sypkiej, „popielato-białej” warstwie (12). Poniżej zalegała niemal pozioma warstwa z licznymi niewielkimi bierwionami (stanowiąca jak się zdaje poziom podstawy wału). Na przedłużeniu wschodniego stoku wału znajdowała się fosa (19). Jej wypełnisko tworzyły piaszczyste, sypkie warstwy.

W trakcie eksploracji wyróżniono 212 jednostek stratygraficznych a także odkryto pięć fragmentów ceramiki oraz jeden przedmiot żelazny. Pobrano również osiem prób węgla drzewnego oraz siedem prób sedymentów.

Podsumowanie

Badane „grodzisko” jest zapewne pozostałością mocno zniszczonego przez co najmniej dwa wkopy rabunkowe kurhanu ze śladami wewnętrznymi konstrukcji (ścian) kamiennych. Znalezione fragmenty ceramiki sugerują chronologiczną przynależność obiektu do kultury wielbarskiej.